

เทศน์เช้า วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๔๖

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

มันเป็นอุบาย มันเป็นอุบายวิธีการ เห็นไหม ถ้าเป็นอุบายในสมัยพุทธกาล เวลาพระไม่พูดกัน พระต่างคนต่างอยู่ก็สงบวาจาอย่างนี้ เวลาเขาไปทำบุญ เขาเห็น ไปฟ้อง พระพุทธเจ้าไง ฟ้องพระพุทธเจ้าบอกว่าพระทะเลาะกัน พระนี้มีปัญหากัน ไปหา พระพุทธเจ้านะ จนพระพุทธเจ้าถามมีปัญหอะไรกัน มาตีระฆังที่วัด ต่างคนก็ต่างมา แล้วบอกเลยไม่มีปัญหากัน คนที่จะหาที่สงบ เห็นไหม เวลาเราเข้าป่ากันก็เพื่อความสงบ เพื่อให้เห็นโทษของมันนะ พอพระท่านอยู่ในความสงบ มันจะเห็นถึงความคิดของเรา

ถ้าเราไม่เห็นความคิดของเรา เราคลุกคลีกันตลอดไป เราอยู่กันตลอดไป เราอยู่ใน ความแบบนั้น นี่แล้วมีความสุขรื่นเริง เห็นไหม โลกบอกนี่มีความสุขสามัคคี มีความสุข มีความเจริญรุ่งเรือง ความสามัคคีอย่างนั้นกับความสามัคคีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัม พุทธเจ้า เห็นไหม เวลาพระอรหันต์มา ๑,๒๕๐ องค์ มาชมบูชา นี่สโมสรรสนิบัติของ สงฆ์คือนั่งสงบใจ นั่งสมาธิเงียบ ต่างคนต่างเงียบ มีความสงบมาก แม้แต่ความสงบนะ แม้แต่พระอรหันต์ทั้งหมดเลย พระพุทธเจ้ายังเทศน์โอวาทปาติโมกข์ เห็นไหม ไม่ควรทำ บาบอย่างอื่น ให้ทำแต่บุญกุศล แล้วให้ทำใจให้ผ่องแผ้ว นั่นนะเป็นเครื่องอยู่ โอวาทปาติโมกข์ ปาติโมกข์เพื่อจะให้ใจนั้นสงบ

แต่ของเราโลกมันตีความหมายต่างกัน ต้องอยู่ในสโมสรรของเขา มีความครึกครื้น รื่นเริงอย่างนั้น อันนั้นเป็นความคิดของโลก แต่ความคิดของธรรม ต้องสละ ต้องอด ไม่ เบียดเบียนตนและไม่เบียดเบียนคนอื่น แต่ความเห็นของโลกไม่เบียดเบียนตนก็ต้องบำรุง บำเรอตนให้มีความสุข แล้วมีความผูกพันกันในสังคม แต่มองไม่เห็นหรือ เวลาเด็กมัน ตีดยาเสพติด เห็นไหม มันทำร้ายได้ถึงพ่อถึงแม่ มันเบียดเบียนตนแล้วก็เบียดเบียนคนอื่น

แต่การอดอาหารไม่ใช่เบียดเบียนตน เป็นการเบียดเบียนกิเลสต่างหาก เพราะ ทัศนหาความทะยานอยากของคนมันมีอยู่ อันนี้เป็นมรรค ความที่เป็นมรรคนะ เป็นอุบาย วิธีการที่จะเข้ามาชำระสะสางกิเลสของตัว ถ้าเราไม่มีการริเริ่มไม่มีการแสวงหาทางออก

เห็นไหม อุบายเครื่องทางออก สัพเพ ชัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตาทั้งหมด แล้วมันเกิดดับ มันไม่ได้สืบต่อ มันถึงมีวัตรปฏิบัติ เห็นไหม มรรคาเครื่องดำเนิน ต้องมีมรรคาเพื่อเข้าไปกำจัดกิเลส ถ้าไม่มีมรรคาเครื่องดำเนินเข้าไป ไม่มีเหตุจะทำผลมาจากไหน ผลมันเกิดลอยๆ ไม่ได้

คนเราเกิดขึ้นมา ในสมัยพุทธกาลมีนะ บางลัทธินี้ บอกให้อยู่อย่างมีความสุข พยายามเสพสุขไปตลอดไปครบ ๕๐๐ ชาติ ครบ ๕๐๐ ชาติแล้วมันก็จะหมดไป จะตายไปพร้อมกับหมดการเกิดและการตาย นี่ความเห็นของเขาก็มีความสุขความรื่นเริงของเขาคิดไปอย่างนั้น แต่ความจริงมันเป็นไปได้ สิ่งนั้นถ้ามีความสุขความรื่นเริงของเขาไปนะ เห็นไหม ที่ว่าเศรษฐี ที่ว่าหลวงตาเทศน์ว่าเศรษฐีมีเงินมากมายมหาศาล แล้วเที่ยวไปซื้อความสุข โดยส่วนตัวของตัวเองนะ สุดท้ายแล้วไปทำลายครอบครัวของเขา ทำลายทุกๆ อย่างนะ ถึงที่สุดแล้วต้องไปตกนรก

เห็นไหม นี่หมุนออกไปจากนรก เวียนขึ้นไปจากนรกกว่าจะพ้นออกไปนี้ ทุกข์ยากมาก ทุกข์ยาก จะไม่ทำอย่างนั้นอีกเลย เจ็ดหลาบมหาศาล นั่นนะเสพสุขตลอดไปอย่างนั้น แล้วมันจะสิ้นสุด มันจะสิ้นสุดไปไม่ได้ มันไม่มีมรรคาเครื่องดำเนิน เราถึงต้องมีมรรคาเครื่องดำเนิน เบียดเบียนกิเลส ต้องเบียดเบียนมันก่อน เป็นอุบายวิธีการ ถ้าไม่มีอุบายวิธีการเบียดเบียนกิเลสเลย กิเลสมันคิดมาก มันเป็นความฟุ้งมากแล้วคิดมาก เห็นไหม มีความฟุ้งซ่านคิดไปตามประสากิเลส แล้วว่าอันนั้นเป็นธรรมไง คิดออกไปแล้วถ้าสมความคิดก็พอใจของตัว ถ้าพอใจของตัวมีความสุขพอใจของตัว อันนั้นเป็นธรรมๆ เป็นความเห็น

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปศึกษามาหมด ปฏิบัติมาหมด เป็นไปไม่ได้หรอก ในการอรรถกถาญาณุโยค ในการเบียดเบียนตนการทรมานตน ทรมานตนเปล่าๆ สมัยพุทธกาล ทรมานตนเปล่าๆ ยืนตลอดไป องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ฉันอาหาร ไม่ฉันอาหารเหมือนกัน นี่ไม่หายใจ กลั่นลมหายใจ ไม่หายใจว่าสิ่งนี้เพราะมันมีการสืบต่อ มันจะเป็นโทษกับตนเอง สุดท้ายแล้วมันเป็นไปไม่ได้ แต่การอดอาหารของพระปฏิบัติ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกเป็นอุบายวิธีการ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่า “อุบายวิธีการเครื่องดำเนิน” เพื่อเป็นอุบาย เพื่อให้ร่างกายมันอ่อนลง ให้กิเลสมันอ่อนลง แล้วใช้ปัญญาชำระกิเลส

ถ้าเป็นอุบายวิธีการ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอนุญาตเพราะเห็นผลนะ เพราะอด ๔๕ วันอันนั้นแล้วมาฉันอาหาร มีพลังงานนั้นขึ้นมา คึ้นนั้นนั่งสมาธิแล้วสำเร็จ ไปเลย เห็นไหม บุพเพนิวาสานุสติญาณ ปฐมญาณ สาวไปไม่มีที่สิ้นสุด มันเป็นธรรมชาติ ของมันสาวไปเถิด จิตนี้ไม่มีที่สิ้นสุด สาวไป ภพชาติมากมายมหาศาล จุตูปปาตญาณเกิด คับ..เกิดดับ..สภาวะเป็นแบบนี้ทั้งหมด เราทำอะไรก็เป็นแบบนี้ เพราะไม่มีมรรคาไป กำจัดกิเลส จนถึงอัสวัคขยญาณ มรรคาไปกำจัดกิเลสก็ต้องอาศัยปัญญาเข้าไป แต่ปัญญา อย่างเรามันถูไถเป็นปัญญาอย่างโลก มันก็คิดไปตามประสาปัญญาอย่างเรา มันไม่มี ปัญญาขึ้นมา มันถึงต้องเอาสิ่งนี้แตกใจ เอาความเพียรของเราเข้าไปแตก ความเพียร ถูกต้องมันก็จะประ โยชน์กับเราขึ้นมา ประ โยชน์กับเราขึ้นมา เห็นไหม

ความคำริมันจะถูกต้องเข้าไป ความคำริของเราคำริไปเถอะ มันคำริที่เปลือก ความเห็นของเรามันอยู่ที่เปลือกแล้วคิดไปตามประสาเปลือกของเรา เปลือกคือความเห็น ของโลกเขานี้ มันไม่เข้าไปถึงใจหรอก ถ้ามันเข้าถึงใจ พอสมาธิสงบเข้ามามันจะเห็น แล้ว มันจะตกใจนะ มันจะตื่นเต้นตกใจ มันจะตื่นเต้นของเราว่านี่คืออะไร..นี่คืออะไร..เป็น อย่างนี้ไปได้ได้อย่างไร

แม้แต่ความสงบของใจ คนทำได้มันจะฝังใจมาก จะมีความสุขมาก แล้วจะฝังใจ ไปเลยนะ เคยทำได้ ทุกคนว่าเคยทำได้อย่างนั้น จิตนี้เคยสงบ สงบมากเลย แล้วจะมี ความสุขอย่างนั้น แล้วทำไมไม่ได้อีกเห็นไหม ทำไมไม่ได้อีกเพราะอะไร เพราะสิ่งนั้นเราสร้าง สมมา เราเคยมีอำนาจวาสนามา พอมันมาประสบเข้ามามันเป็นสัม হলันใจ คืออำนาจ วาสนา แล้วเราไม่มีวิธีการ เราไม่ฝึกนี้ เพราะเราไม่ฝึก เราไม่สนใจ ถ้าเราฝึกเราจะตั้งสติ อย่างไร เราทำเหตุอย่างไร ถ้าเหตุมันสมกับเหตุ ผลมันจะเกิดขึ้นมา

ถ้าเหตุมันไม่สมกัน เห็นไหม นี่ถ้าเหตุไม่สมควร ผลมันไม่เกิดขึ้นหรอก ผู้ใด ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติธรรมด้วยสมควรแก่ธรรม ธรรมนั้นจะเกิดโดย ธรรมชาติ โดยความเป็นจริงสังขจะนี้เป็นวิทยาศาสตร์แน่นอนเลย สิ่งใดเหตุมันเกิด พอแล้ว ผลจะเกิด แต่เหตุของเราไม่พอ เพราะอะไร เพราะว่าเหตุของเรา เราสร้างขึ้นมา นี้ ทำความเพียรแล้วไม่ต่อเนื่อง การสืบต่อไม่มี เราเล่นกีฬาที่มันไม่จบหมดเวลานี้ มันยังไม่ ถึงเวลาที่มันจะตัดสินแพ้ชนะกันหรอก

อันนี้ก็เหมือนกัน ในเมื่อเราทำไม่ถึงที่สุด กิเลสมันมีทางคืบออกมันพลิกออกไป แล้วทำใหม่ซะทุกอย่างมาก การเริ่มปฏิบัติจิตเสื่อมขึ้นมาเนี่ย เวลาจิตเจริญแล้วเสื่อมๆ เสื่อมนะ สมาธิเจริญแล้วเสื่อม ความสุขของเรามันก็แปรปรวนตลอดเวลา นี่ความทุกข์ของเรามันอยู่ชั่วคราว มันก็แปรปรวน แต่มันเข้ากับกิเลสได้ มันถึงได้ใช้ความคิดนั้นนะ สิ่งที่น่าสนใจ สิ่งทีือกิเลสมันทำแล้วเจ็บปวดขึ้นมา มันจะชอบคิดสิ่งนั้น แต่สิ่งที่เป็นสุขมันคิดไม่ถึง มันคิดไม่ได้ มันคิดสิ่งนั้นไม่ได้ มันก็ไม่มีเหตุที่ชำระกิเลส เราถึงพยายามหาขึ้นมา

สิ่งที่หาขึ้นมาได้ ต้องจิตสงบเข้าไปแล้วไปหาสิ่งที่ละเอียดเข้าไป นั่นนะถึงเป็นสัพปาเยะ สิ่งที่เป็นสัพปาเยะเป็นการดำเนินของเรา เราดำเนินของเรา เราค้นคว้าของเรา ค้นคว้าจากภายใน นี่ธรรมมันเกิดขึ้นอย่างนั้น ธรรมเกิดจากความคิดของเรา ความคิดคือความดำริ ถ้าดำริถูกเป็นพุทธะ เป็นสิ่งที่ชำระกิเลส ถ้าดำริผิด นั่นนะมารมันเอาไปใช้ เห็นไหม สิ่งที่ทำอะไรผิด ดำริออกไป แล้วดำริจะให้มีความสุขความสบายขึ้นมา โดยไม่มีเหตุไม่มีผล มันจะสุขสบายได้อย่างไร

เสริมเข้าไปเท่าไร กิเลสมันยังพองตัว เห็นไหม กิเลสมันจ้องหองพองขนใน หัวใจของเรา มันจะคิดจ้องหองพองขนกับเรานะ มันเบียดเบียนเรานะ มันเบียดเบียนตนเองก่อนแล้วเบียดเบียนผู้อื่น เห็นไหม มันเบียดเบียนเรา เบียดเบียนแบบกิเลส เบียดเบียนอย่างนั้น ทำลายของเรา แล้วเราจะปรนเปรอมัน เราต้องแสวงหามา เราก็เบียดเบียนคนอื่น เบียดเบียนทั่วไปทั้งหมดเลย

แต่การเบียดเบียนของเรา การสร้างมรรคขึ้นมาเนี่ย มันก็คู่ด้วยปัญญาโลกเป็นอย่างนั้น นี่ปัญญามันคนละชั้นตอน ปัญญาของโลกมองไม่เห็น ปัญญาของโลกเป็นแบบนี้ เป็นสิ่งที่ว่าเห็นได้โดยวัตถุ เห็นได้ด้วยสายตา แต่เวลาธรรม มันเห็น เห็นไหม ดวงตาเห็น ธรรม เห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรม จิตมันสงบ สงบเข้ามามันก็สัมผัสละ สัมผัสความรู้สึกรู้สึกของเรา สัมผัสความรู้สึกรู้สึกของเรา แล้วมันไปสัมผัสอย่างนั้น มันยังตื้นตื้นนะ ขนพองสยองเกล้าจริงๆ เวลาเห็นกายเห็นจิต นี่ขนพองสยองเกล้า แล้วมันจะตื้นตื้นกับความเห็นของเรา แล้วเราก็จะพยายามชำระ พยายามทำของเราให้ได้นะ ตั้งขึ้นมาให้ได้ ทำความสงบของเราให้ได้ จะเป็นงานของเรา มันต้องแลกขึ้นมาอย่างนั้น

ธรรมะมันถึงจะอยู่ฟากตายไป อยู่ฟากตาย ความเพียรของเราถึงต้องพยายามทำให้มันแก่กล้าขึ้นมา ให้คุณครูบาอาจารย์เป็นแบบอย่าง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสลับถึงสามหนเห็นใหม่ สลับถึงสามหนนะ สร้างบุญบารมีมาขนาดนั้น พระยสะกินเดียวสำเร็จ เห็นใหม่ สวาก สวากะเพราะมันมีอยู่แล้ว นี่มันย้อนกลับมาถึงเรา ถ้าเราเกิดมาพบพระพุทธศาสนา ธรรมะนี้ ธรรมะคือศาสนธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระไตรปิฎก เห็นใหม่ ธรรมและวินัยจะเป็นเครื่องชำระกิเลสของเรา ทุกข์ยากขนาดไหนมันก็ทนนะ

คนเราเกิดมาอยู่ในความทุกข์ ทุกข์ตลอดไป แล้วทุกข์ก็ทุกข์ใจ นี่จะทุกข์มากทุกข์น้อยก็แล้วแต่ บ้างจับสี่เครื่องอาศัยมันพอมิไปพอเป็นไปนะ มันก็มีความเฉาใจ มีความเศร้าใจในหัวใจ มันจะมีความทุกข์อย่างนี้ตลอดไป จะชำระมันได้อย่างไร จะทำอย่างไร ให้มันมีความสุขสมบูรณ์ แล้วถ้าไม่มีศาสนธรรม ใครจะสอน แล้วใครจะทำ ทำก็ทำแบบผิดๆ ถูกๆ แม้แต่มีอยู่เห็นใหม่

พิจารณากายแล้วปล่อย พิจารณากายแล้วปล่อย มันเป็นโลกียะ มันเป็นการพิจารณาเพื่อปล่อยวางปัญญาเข้ามา เพราะอะไร เพราะคิดแบบโลกๆ คิดแบบเราไง สมองแบบเรา ปัญญาแบบเรา มันไม่เกิดจากใจ มันเกิดจากใจมันไม่คิดจากสมองหรืออก สมองนี่เป็นสัญญา เป็นเส้นประสาทควบคุมร่างกาย แล้วนี่ความรู้สึกความคิด เห็นใหม่ คิดออกมาแล้วใช้สมอง มีอยู่ความจำได้หมายรู้มันเป็นสัญญา สัญญาความจำได้หมายรู้ เห็นใหม่ แต่พระพุทธเจ้าบอกสัญญาความใช้สมอง แต่ทางโลกคิดอย่างนั้น สมองใหญ่ สมองก้อนโต สมองก้อนเล็ก ปัญญามาก ปัญญาน้อย ก็พิสูจน์กันอยู่อย่างนั้นตลอดไป พิสูจน์ว่าสิ่งนี้เป็นไปเพราะเขาคิดได้ขนาดนั้น เพราะปัญญาโลก เห็นใหม่ ปัญญาโลกคิดอย่างนั้น ความจำได้ต้องรื้อค้น เดียวก็ลืมแล้ว ต้องฟื้นฟูตลอดเวลา จำได้เดี๋ยวก็ฟื้นฟู

แต่ถ้าเป็นอริยสัจ เห็นใหม่ ความสงบของใจนี้ปัจจุตังก็ฝังใจ ปัญญาที่เกิดขึ้นมาพิจารณาวรอบหนึ่งมันก็ฝังใจ ถ้ายังไม่ได้มันก็ฝึหยาอย่างนั้น พอฝึหยาอย่างนั้นมันก็เป็นค้นหาความทะยานอยาก ทำไปๆ จนปล่อยนะ ไม่สนใจแล้ว เราทำสักแต่ที่เราทำไป มีแต่ความเพียรของเราไป ถึงจุดหนึ่งมันก็เป็นแบบนี้ขึ้นมา เพราะอะไร เพราะสิ่งที่ไปปักหน้าไว้เห็นใหม่ ค้นหาความทะยานอยากไปปักหน้าไว้ มันไม่มี มันทำไปสักแต่ว่าทำ ทำ

สมควรแก่กรรม สิ่งที่เกิดมึนสมควรแก่มันตลอดไป มันจะเห็นผลขึ้นมา เห็นผลครั้งหนึ่ง ก็เป็นไป จนกว่ามันเจ็ดหลาย

คนที่ประพฤติปฏิบัติทั้งชีวิต เห็นไหม นี่ในชีวิตหนึ่งมีการทำคุณงามความดีนะ แม้แต่วันหนึ่ง ดึกว่าคนที่ว่าปล่อยเนื้อปล่อยตัวทั้งชีวิตเลย ปล่อยเนื้อปล่อยตัวไปทั้งชีวิต แล้วไม่ทำอะไร นี่ไม่เป็นประโยชน์เลย แต่ถ้าเรามีสติสัมปชัญญะชั่ววันหนึ่งคืนหนึ่ง แล้วเราประพฤติปฏิบัติ นี่แล้วปัญญามันจะเกิดขึ้น ชั่วชีวิตที่พยายามทำคุณงามความดี สร้างความเพียรมาเป็นถึงขนาดนั้น

พระโพธิสัตว์ทุกขัยากขนาดไหน ที่จะประพฤติปฏิบัติที่จะค้นคว้าหาธรรมขึ้นมา แล้วเราสาวกะชูปมือเปิบนะ ชูปมือแล้วก็เปิบ เพราะมันมีอยู่ในตู้พระไตรปิฎก มีอยู่ในครูบาอาจารย์เราจะเปิบได้เลย แต่ทำไมเราไม่เปิบ เราทำไม่ได้เพราะอะไร เพราะใจเราอำนาจวาสนาเราถึงไหม? ถ้าอำนาจวาสนาถึง เราจะชูปมือแล้วเปิบ สาวกะพระพุทธรเจ้าวางไว้แล้ว พระพุทธรเจ้าค้นคว้าไว้แล้ว

เหมือนสำหรับอาหารวางไว้ต่อหน้าเลย เราแค่ตักอาหารเข้าปากเท่านั้น อาหารนี้ตักเข้าปากเลย แต่มันตักไม่ได้เพราะกิเลสมันจับใส ถึงต้องชำระมัน ต้องพยายามต่อสู้กับมัน เพื่อจะให้สิ่งนั้นเบาบางลงมา

สาวกะ สาวก พระยสะ ฟังองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นไหม มีปราสาทสามหลังเหมือนกัน “ที่นี้ขัดข้องหนอ ที่นี้วุ่นวายหนอ” มีปราสาทสามหลัง อยู่ในปราสาทมีความสุขมาก มีคนปรนเปรอตลอดไป เป็นเศรษฐีมาก “ที่นี้ขัดข้องหนอ ที่นี้วุ่นวายหนอ” เดินเข้าป่าไป เข้าป่าไปหาความสงบ พระพุทธรเจ้าเดินจงกรมอยู่ “ยสะมานี่มานี่ ที่นี้ไม่ขัดข้อง ที่นี้ไม่วุ่นวาย ไม่วุ่นวายเลย” เทศน์ครั้งแรกพระยสะได้เป็นพระโสดาบัน พ้อตามหาเง ตามหา มาบังไว้ เทศน์โปรดพ่อ พระยสะฟังอยู่เป็นพระอรหันต์ขึ้นมาเลย ในคืนเดียวนั้นพระยสะเป็นพระอรหันต์ขึ้นมา

ถ้าเราเราชูปมือ เห็นไหม ถ้าเราเปิบขึ้นมามันจะได้ อย่างนั้น ถ้าเราไม่เปิบเราจะไม่ได้ผลของเราขึ้นเลย เราพบพระพุทธศาสนา เกิดมานี่เป็นมนุษย์ เกิดมาเป็นมนุษย์ คนที่เกิดเป็นมนุษย์แล้วไม่ได้พบพระพุทธศาสนานั้นเขาไม่มีโอกาส เราเกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนาด้วย นี่ศาสนธรรม เหมือนอาหารเลย ใครเอาเข้าปากได้ขนาดไหน คน

นั่นจะอ้อมเต็ม คนนั้นจะพ้นจากทุกข์ได้ ถ้าคนไม่เอาเข้าปาก เราก็ได้แต่ว่าสักแต่ว่าพุทธ เห็นไหม ชื่อว่าพุทธ เหมือนกับวัวเลยนะ เขาตีตราเห็นไหม วัวพันธุ์นั้นๆ มันไม่รู้ตัวมันเองเลย เพราะมันไม่เข้าใจว่ามันเป็นพันธุ์อะไร วัวเหมือนวัว

นี่ก็เหมือนกัน เราตีตราว่าพุทธๆ แต่เราไม่ได้ทำให้เราเป็นพุทธขึ้นมาเลย โดยรู้สึกรู้สิดำเลย เราถึงต้องว่ามีศาสนาแล้ว มีธรรมะแล้วพยายามค้นคว้า ถึงว่าต้องส่งเสริมอะไร พระจะอดอาหารจะเร่งความเพียรนะ เราส่งเสริม แต่ก็ต้องดูนะ ดูกำลังของตัว กำลังตัวทำได้ขนาดไหน ทำได้ขนาดไหนแล้วออกมา พยายามรักษาธาตุขันธ์ไว้เพื่อจะดำรงต่อไป เพื่อจะค้นคว้าให้ได้ สิ่งนี้ให้ได้ ถ้ามันได้ขึ้นมาแล้ว สิ่งนี้เป็นประโยชน์แล้วจะเข้าใจตามความเป็นจริง

มัชฌิมาปฏิปทา มัชฌิมาปฏิปทาของเราด้วย มัชฌิมาปฏิปทาของธรรมด้วย มัชฌิมาปฏิปทาของกิเลสที่โลกเขากันนั้น อันนั้นเป็นประโยชน์ไม่ได้เพราะความเห็นของใจ กิเลสมันต้องการความสะควกตลอดไป เราต้องต่อสู้ต้องขัดขวาง เบียดเบียนกิเลส มันมีโอกาสที่จะพ้นได้ เอวัง